

JAAP GORTZAK VERTELT

60 Jaar geleden werden we op 5 mei 1945 bevrijd. Een gebeurtenis waar dit jaar weer veel aandacht aan geschonken zal worden. Ook wij laten iemand aan het woord die tijdens de oorlog durf toonde door ondergronds werk te doen.

Gaande het gesprek met hem bleek hij onze oproep in de Alkidders van december 2004 te kunnen beantwoorden.

*Jaap Gortzak achter de drukpers
In de drukkerij achter Kanaalweg
2. Foto uit 1938, J. Gortzak*

Jaap Gortzak is opgegroeid in Kanaalweg 1. Zijn vader had het dubbele woonhuis in 1932 laten bouwen. De verhuur van de woning Kanaalweg 2 ging niet zo vlot. Er waren in die tijd wel meer woningen in de verhuur. Er diende zich een huurder aan in de persoon van Ger van Heek. Hij wilde de woning wel huren als er achter de woning een drukkerij werd gebouwd. En dat gebeurde in 1935.

Jaap Gortzak was 'al' veertien jaar. Pa Gortzak en buurman Ger van Heek kwamen overeen dat Jaap in de drukkerij ging werken. De leerling-drukker stond al vrij snel van alles en nog wat te drukken: briefpapier, enveloppen, labels, programma's. De letters werden met de hand 'gezet'. Drukkerij Van Heek drukte ook alles voor Veevoederbedrijf Muskator en Levens-middelenfabriek Fortin. (En nu wordt onze vraag beantwoord!) Levensmiddelenfabriek Fortin was

een 'dochter' van Muskator. Het was natuurlijk niet mogelijk om levensmiddelen te maken in een veevoederfabriek. Daarom besloten de directeuren Rijdsijk (van Muskator) en Kriek (van Fortin) om het leegstaande stationsgebouw, dat ter hoogte van de huidige Bruggestraat stond, te huren en daarin de levensmiddelen te maken. De fabriek maakte havermost, Juliennesoep, snelkokende rijst, aroma, soepoeder, bouillon, tomatenketjap. Als reclame gaf de fabriek een liederenbundeltje uit. De zes liedjes bezongen de voor de mens noodzakelijke producten van Fortin. (Het boekje is in bezit van de Stichting Oud Alkemade.)

Terug naar Jaap. Drukkerij Van Heek had altijd werk. In de oorlogstijd werd dat wat minder. Toen het Nederlands Drukkerij Bedrijf te Leiden een Verwalter (= beheerder) door de Duitsers kreeg toegeschoven, moest worden gestopt met het drukken van het ondergrondse blad Trouw. (Het NDB was onderdeel van de Leidse Onderwijs Instellingen en ook gevestigd aan de Rijnsburgerweg.) De directeur van het NDB verzocht collega Van Heek het drukken over te nemen. Van Heek ging ermee akkoord als hij voorzien werd van papier en inkt. Afsproken. En zo drukte Jaap de ondergrondse krant van Trouw voor de regio Leiden. De kopij voor de krant brachten meisjes (meestal studentes) op de fiets uit Leiden. Zij haalden ook het drukwerk op. Ook Jaap had een loopwijk. Hij bezorgde de krant in

*VAN HEEK'S DRUKKERIJ TEL. 45 gebouwd achter Kanaalweg 2. Achter de ramen zijn Ger van Heek en Jaap Gortzak zichtbaar.
Foto uit 1936, J. Gortzak*

Oude Wetering. Politiemensen tipten de drukkers als Duitsers een razzia gingen houden. Dan moest je niet op de fiets door het dorp rijden, want dan was je je fiets kwijt. En alle manspersonen ouder dan achttien jaar liepen de kans opgepakt te worden en in Duitsland te werk gesteld te worden.

Jaap en zijn baas wisten dat ze gevaarlijk werk deden. In Amsterdam was een groep na verraad opgepakt en doodgeschoten. Onder hen Willem Pieter Speelman, waarnaar in Nieuwveen een weg is vernoemd. Jaap kende hem. Hij bracht wel eens kopij voor de krant.

Als er gevaar dreigde doken Ger van Heek en Jaap onder in de kelder van het Groene Kruisgebouw (Kanaalweg 6). Daar stond ook een drukpers en er stonden bedden.

Op een zaterdagmiddag knipte Jaap de heg langs het ouderlijk huis. Plotseling hoorde hij vliegtuigen. Het waren Engelsen. In de ringvaart voer een bootje. Er klonk een gierend geluid dat aangaf dat er gedoken werd. En ja hoor, een salvo uit de mitrailleurs en er werden een paar mannen getroffen, die voor de open brug stonden te wachten. Het waren Jan Katsburg, Tinus van der Luit en Maurits van Tol. Jaap rende met nog andere buurtbewoners er naar toe. Maurits was er het ergste aan toe. De kogels hadden hem zo geraakt dat zijn lichaam als het ware uit elkaar was

*De resten van de Ringvaartbrug. De brug is twee keer kapot gemaakt: een keer beschoten en een keer na aangehangen munitie ontploft.
Foto van W. van Dam, foto-archief Stichting Oud Alkemade*

geploft. De mannen hebben hem in een vloerkleed van moeder Gortzak gerold. Ook Tinus en Jan waren onmiddellijk dood. Die gebeurtenis heeft diepe indruk gemaakt op Jaap. Hij denkt er nog wel eens aan.

Er waren ook Duitsers in Oude Wetering. Zij verbleven in enkele schaftlokalen en die stonden waar nu de woning Kanaalweg 12 is gebouwd. Dus aan de andere kant van de Alkemadelaan, tegen de Ringvaart. Het waren meestal oudere soldaten, die mochten 'uitrusten' in Nederland. Er waren ook enkele Russische krijgsgevangenen bij en die zaten 's zomers wel eens te zonnen naast het huis van de familie Gortzak.

Voor Jaap was dat toch wel een beetje link. Hij had al een oproep gekregen om in Duitsland te gaan werken, maar zijn moeder had de papieren verbrand in het keukenfornuis. 'Nooit ontvangen'. Werd het te heet onder zijn voeten dan vluchtte Jaap naar moeders familie in Vriesekoop. Er zaten nog meer onderduikers. Duitsers kwamen daar niet veel. Ze waren bang voor water.

Eind van de oorlog viel Jaaps broer Cor door het dak van Muskator. Hij was aan het schilderen en een slechte plek in het dak kon zijn gewicht niet houden. Cor brak een heup. Er was geen vervoer. Dan maar per bakfiets naar het noodhospitaal in het Zendingshuis te Oegstgeest. Wat zal die man een pijn hebben gehad! Jaap heeft hem maar 1 keer bezocht. Toen hij op de fiets aankwam bij het Zendingshuis was er veel lawaai. Duitsers stonden fietsen op een auto te laden, waartegen personeel en bezoek zich verzette. Een zuster zei tegen Jaap: *Pak je fiets op en zet hem boven in een kamer.* Met nog enkele andere bezoekers sjouwden ze hun fiets de trap op en zetten ze in een kamer. De zuster sloot de kamer af. Jaap vond het daarna te gevaarlijk om nog eens naar Oegstgeest te gaan. Na enige tijd keerde Cor in Oude Wetering terug, maar hij bleef last houden van zijn heup en liep mank.

De twee drukkers hadden regelmatig contact met 'de ondergrondse'. Als er sigaretten of harde zeekaken waren gedropt, kregen ze er ook iets van. Jaap heeft zo op jonge leeftijd leren roken en dat is hij blijven doen tot op de dag van vandaag!